

Darbo migrantai Europoje ir Lietuvoje: gyvenimo ir darbo sąlygų problematika

Karolis Žibas, Vita Petrušauskaitė

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRO ETNINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS

A. GOŠTAUTO G. 11, LT-01108 VILNIUS

EL. PAŠTAS: KAROLIS@CES.LT, VITA@CES.LT

Etniškumo studijos, 2015/1. P. 11–27 © Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2015

SANTRAUKA: Straipsnio tikslas – atskleisti darbo jėgos migracijos ypatumus, darbo migrantų socialinės ir ekonominės situacijos pokriziniu laikotarpiu problematiką ir aptarti pagrindinius darbo migrantų gyvenimo bei darbo sąlygų Lietuvoje ir Europoje aspektus. Straipsnyje analizuojamos sąsajos tarp darbo jėgos migracijos ir pasaulinių ekonomikos pokyčių, atkreipiamas dėmesys į darbo migrantų pažeidžiamumą. Straipsnio autoriai aptaria darbo jėgos poreikį ir darbo jėgos imigracijos procesus Lietuvoje ir pagrindžia darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų tyrimo metodologiją.

Pagrindiniai žodžiai: darbo jėgos imigracija, darbo migrantai, darbo jėgos imigracijos politika, gyvenimo ir darbo sąlygos.

Įvadas

Darbo jėgos migracijos procesus įprasta analizuoti vertinant Vakarų Europos darbo rinkos situaciją – šios šalys yra pajėgios pritraukti ir išlaikyti kvalifikuotą darbo jėgą ne tik iš kitų Europos Sąjungos šalių, bet ir konkuruoti platesnėje pasaulinėje darbo jėgos rinkoje. Rytų Europos šalys, tarp jų ir Lietuva, dažniau tiriamos kaip šalys, susiduriančios su darbo jėgos emigracijos, o ne imigracijos procesais. Nors emigracijos srautai iš Lietuvos yra kelis ar net keliolika kartų didesni už į Lietuvą atvykstančių gyventi ir dirbti užsienio šalių piliečių skaičių, yra tikslinga analizuoti ne tik emigracijos, bet ir užsieniečių imigracijos bei integracijos procesus. Į Lietuvą atvykstančių migrantų problematikos tyrimai leidžia ne tik išryškinti iššūkius, su kuriais migrantai susiduria priimančiojoje visuomenėje, bet ir suteikia galimybę kitu žvilgsniu pažvelgti į Lietuvos visuomenės raidos procesus ir vietos darbo rinkos situaciją.

Radikali ekonomikos pertvarka ir po 1990-ųjų „šoko terapijos“ stabilumo neįgaunanti ekonominė plėtra Lietuvoje lėmė, kad šalyje visą Nepriklausomybės laikotarpį mažėjo gyventojų skaičius, o migracijos saldas išliko neigiamas – įsibėgant emigracijos procesams grįžtamosios (ar apykaitinės) migracijos

skaičiai išliko nedideli. Į Lietuvą gyventi ir dirbti atvykstančių užsienio šalių piliečių šiuo laikotarpiu buvo dar mažiau – 2015 m. Lietuvoje gyvenančių užsieniečių skaičius tesudarė kiek daugiau nei 1 proc., tai mažiausias skaičius Europos Sąjungoje (EMN 2015). Kasmet į Lietuvą gyventi ir dirbti atvyksta nuo 1 000 iki 5 000 užsienio šalių piliečių (2014 m. – 4 766, daugiausia nuo 2001 m.), jų dalis bendrame imigracijos sraute (įtraukiant ir grįžtančius Lietuvos Respublikos piliečius) 2008–2014 m. siekė 11–32 procentus (EMN 2015). Bendra užsieniečių imigracija į Lietuvą yra nedidelė⁵, tačiau pastaraisiais metais atvykstančių užsieniečių skaičius auga, ir tai didžiąja dalimi lemia didėjantys darbo migrantų iš ne ES šalių skaičiai. Po krizės lėtai, tačiau vis dėlto atsigaunanti ekonomika ir darbo jėgos šalyje trūkumas lemia, jog darbdaviai kvalifikuotų darbuotojų ieško ne tik šalies viduje, bet ir gretimose užsienio valstybėse – dauguma darbo migrantų į Lietuvą atvyksta iš Ukrainos ir Baltarusijos.

Nors Lietuvos ūkio augimas pastaraisiais metais yra sulėtėjęs, o dėl gilėjančios recesijos Rusijoje dalies ūkio šakų raidos perspektyvos išlieka gana pesimistinės (Lietuvos bankas 2015), geopolitinė situacija – tebesitęsiantis karinis konfliktas ir gilėjanti ekonominė krizė Ukrainoje – gali lemti migracijos procesų suintensyvėjimą regione. 2015 m. viduryje Ukrainoje buvo apie milijoną šalies viduje perkeltų asmenų (angl. *internally displaced persons*) (UNHCR 2015; IDMC 2015), dalis šių žmonių vis aktyviau ieško galimybių išvykti iš šalies pasinaudodami tradiciniais migracijos kanalais (migracija studijų, darbo ir verslo tikslais) (Ivashchenko-Stadnik 2015). Lietuvoje jau nuo 2012 m. sparčiai didėja Ukrainos piliečiams išduodamų darbo leidimų skaičius – 2014 m. šios šalies piliečiams išduoti leidimai jau sudarė 58 proc. visų darbo leidimų. Tikėtina, jog dėl tebesitęsiančios Ukrainos krizės vis daugiau šios šalies piliečių ieškos galimybių dirbti ir gyventi užsienio šalyse, tarp jų ir Lietuvoje. Vis dėlto galimybė dirbti kitoje šalyje ne visuomet padeda išvengti ekonominių ir socialinių sunkumų – migruojančių darbuotojų teisės tikslo šalyje neretai yra stipriai ribojamos (ribotas mobilumas darbo rinkoje, menkos galimybės pasinaudoti darbuotojams priklausančiomis socialinėmis garantijomis ir t. t.), o patys darbuotojai susiduria su didele pažeidžiamumo rizika. Siekiant įvertinti aplinką, į kurią patenka į Lietuvą dirbti atvykę užsieniečiai, būtina analizuoti tiek teisinį darbo jėgos migracijos reguliavimą, tiek darbo rinkos pobūdį šalyje, tiek visuomenės nuostatas imigracijos ir atvykstančių užsieniečių atžvilgiu.

⁵ Užsienio šalių piliečių migracijos saldas 2009–2013 m. buvo neigiamas, t. y. daugiau užsieniečių išvyko iš šalies, nei atvyko. Tik 2014 m. fiksuotas teigiamas užsieniečių migracijos saldas – į šalį atvyko 1 260 užsieniečių daugiau, nei išvyko (Migracijos departamentas 2015).

Migrantų padėtis darbo rinkoje ekonominio nuosmukio laikotarpiu

Nors darbo jėgos migracija tapo globalios ekonomikos augimo pamatu, neapsant pastangų apsaugoti darbo migrantų teises, dauguma jų lieka pažeidžiami ir patiria didžiules rizikas (Koehler et al. 2010). Didėjantį susirūpinimą dėl darbo jėgos migracijos procesų Europos Sąjungoje lemia dvi pagrindinės priežastys. Pirma, Europos Sąjungoje, pagal Europos Bendrijos sutartį dėl laisvo darbuotojų judėjimo, yra didžiausias vidinis (tarpreregioninis) darbo migrantų srautas po Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV). Antra, dauguma užsienio šalyse gimusių darbo migrantų dirba žemos kvalifikacijos darbą paslaugų sektoriuje ES valstybėse narėse – sektoriuje, kurio darbuotojai labiausiai nukentėjo pastarosios ekonominės krizės laikotarpiu (Kim 2010). Tarptautinės migracijos organizacijos (Koehler et al. 2010) tyrimas rodo, kad darbo migrantai, ypač per ekonominę krizę, yra itin pažeidžiami dėl tokių faktorių kaip amžius, išsilavinimas, laikinos darbo sutartys ir užimamas darbo rinkos sektorius (profesijos), kur, dažniausiai, pirmiausia pasireiškia neigiami ekonomikos recesijos padariniai.

Kaip pastebi Pastore (2010), pastaroji pasaulinė ekonominė krizė paskatino ES valstybės nares imtis griežto darbo jėgos imigracijos reguliavimo. Darbo jėgos imigracijos politikos sugriežtinimas, nors ir skyrėsi įvairiose ES valstybėse narėse, laikytinas atsaku į mažėjantį darbo jėgos poreikį ir augančią įtampą tarp vietos darbo jėgos ir darbo migrantų. Pastebėtina, kad per ekonominę krizę Lietuvoje taip pat buvo pritaikytos griežtos darbo jėgos imigracijos reguliavimo priemonės. Pavyzdžiui, kaip atsakas į darbo jėgos poreikio mažėjimą 2009 m. Lietuvoje Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiamas trūkstamų profesijų sąrašas, leidžiantis Lietuvos darbo rinkoje supaprastinta tvarka įdarbinti piliečius iš ne ES šalių, buvo sumažintas nuo 60 iki 7 profesijų (2015 m. I pusmetyje į sąrašą buvo įtrauktos tik 5 profesijos).

Žvelgiant į ES kontekstą galima pastebėti, kad per ekonominę krizę darbo migrantų situacija darbo rinkoje skirtingose ES valstybėse narėse pablogėjo labiau negu ES piliečių. 2008–2009 m. užsienio šalių piliečių nedarbas (įskaitant darbuotojus iš kitų ES valstybių narių) pastebimai išaugo, palyginti su vietos darbo jėga. Šis disbalansas buvo itin ryškus Estijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Latvijoje, Airijoje, Prancūzijoje ir Austrijoje (Koehler et al. 2010). Darbo migrantų padėtis darbo rinkoje prastėjo keliais aspektais: užsienio šalių darbuotojų darbo sąlygos pastebimai pablogėjo, darbo migrantų nedarbo lygis augo dvigubai greičiau negu vietos darbo jėgos. Analizuojant Lietuvos atvejį matoma, kad darbo migrantų situacija skiriasi nuo daugelio

kitų ES šalių. Lietuvos darbo jėgos imigracijos politika griežtai reglamentuoja darbo migrantų buvimą Lietuvoje: nutrūkus darbo santykiams tarp darbdavio ir darbo migranto, atvykusio į Lietuvą pagal darbo sutartį, pastarasis privalo išvykti iš šalies; todėl darbo migrantų nedarbo lygio Lietuvoje negalima įvertinti.

Nedarbo skirtumų tarp vietos ir iš užsienio atvykusios darbo jėgos atsiranda dėl darbo migrantų užimamų pozicijų darbo rinkoje – atvykę iš užsienio darbuotojai paprastai susitelkia keliuose konkrečiuose ūkio sektoriuose, dažniausiai – statybos ar mažmeninės prekybos (Koehler et al. 2010). Nors dauguma darbo migrantų koncentruojasi keliuose ūkio sektoriuose (priklausomai nuo ES valstybės narės darbo rinkos struktūros), ekonominė recesija atskirose šalyse padidino darbo migrantų judėjimą iš vieno sektoriaus į kitą migrantams ėmus ieškoti naujų užimtumo galimybių kitose ūkio srityse. Pavyzdžiui, yra duomenų, kad nemaža dalis užsieniečių, dirbusių statybų sektoriuje Ispanijoje, registravosi kaip žemės ūkio darbuotojai (Koehler et al. 2010). Reaguodami į didėjančią nedarbo lygį nemaža dalis atvykusių darbuotojų nusprendė tapti savarankiškai dirbančiais. Pavyzdžiui, Čekijos Respublikos ir Italijos institucijos 2009 m. užregistravo daug daugiau migrantų, pateikusių prašymus gauti savarankiškai dirbančiojo statusą nei ankstesniais metais (Koehler et al. 2010). Aptariant Lietuvos atvejį pastebėtina, kad tokio pobūdžio galimybės darbo migrantai čia neturi. Lietuvos darbo imigracijos politika neleidžia darbo migrantams keisti darbo vietos. Darbo migrantai yra „pririšti“ prie vienos darbo vietos (įmonės ir darbdavio), o tai savo ruožtu lemia didesnę migrantų pažeidžiamumą. Tyrimo „Migrantų integracijos politikos indeksas“ (MIPEX 2007, 2011, 20146) rezultatai atskleidžia, kad darbo migrantų ir jų šeimos narių statusas Lietuvoje yra vienas iš labiausiai pažeidžiamų visoje Europoje.

Darbo migrantų pažeidžiamumas pasireiškia ne tik darbo santykiuose (darbo teisės), bet ir per galimybę gauti ir / ar išsaugoti darbo vietą. Migruojančių darbuotojų įdarbinimas pasižymi itin dideliu nesaugumu ir laikinumu – ši darbo jėga neretai yra pasitelkiama siekiant greitai reaguoti į pokyčius rinkoje (pvz., didinant gamybos apimtį ar plečiant teikiamų paslaugų spektrą) ir norint išvengti socialinių kaštų ekonominio nuosmukio laikotarpiu. Darbo migrantai paprastai yra įdarbinami pagal trumpalaikes darbo sutartis, todėl jų darbo santykiai nėra saugūs. Socialiniu ir politiniu požiūriu, esant ekonominiam nesaugumui dėl augančio nedarbo, darbo migrantai neretai kaltinami užimantys darbo vietas, kurias gali užimti vietos darbuotojai, todėl neigiamos visuomenės nuostatos jų atžvilgiu pastebimai stiprėja (Taran 2009).

⁶ Plačiau žr. Migrantų integracijos politikos indeksas. Prieiga: <http://www.mipex.eu/>.

Tiek ekonominis, tiek socialinis migrantų pažeidžiamumas gali būti iliustruojamas Lietuvos atveju. Ekonominį pažeidžiamumą iliustruoja pasauliniai ekonominiai pokyčiai ir darbo imigracijos srautai Lietuvoje. Lietuvos darbo biržos duomenimis, prasidėjus ekonominei krizei Lietuvoje išduotų darbo leidimų trečiųjų šalių piliečiams skaičius sumažėjo nuo 7 819 (2008 m.) iki 1 808 (2010 m.). Tai rodo, kad esant ekonomikos recesijai absoliuti dauguma darbo migrantų turėjo išvykti iš šalies ir tik nedidelė dalis turėjo galimybę likti šalyje ar atvykti į Lietuvą. Socialinį ir politinį pažeidžiamumą iliustruoja visuomenės nuostatos darbo migrantų atžvilgiu. Lietuvoje atlikti visuomenės nuostatų tyrimai rodo, kad visuomenės nuostatos darbo migrantų atžvilgiu yra labiau neigiamos negu teigiamos. Nors didžioji dauguma apklaustųjų teigia, kad Lietuvoje gyvenantys ar į Lietuvą atvykstantys užsieniečiai dirba, tačiau daugiau nei pusė linkę sutikti, jog Lietuvoje gyvenančius ir į Lietuvą atvykstančius užsieniečius išlaiko mokesčių mokėtojai. Be to, vyraujanti gyventojų nuomonė atskleidžia tam tikrą nerimą dėl galimų socialinių neramumų ar potencialių grėsmių, kurias lemia užsieniečių buvimas Lietuvoje.

Greta nedarbo lygio ir ekonominio bei socialinio pažeidžiamumo svarbu atkreipti dėmesį į socialinės paramos prieinamumą darbo migrantams. Padidėjus socialiniam ir ekonominiam nesaugumui, kai didelė darbuotojų dalis neteko darbo, Europos valstybėse išaugo ir darbo migrantų, besiregistruojančių socialinėms išmokoms gauti, dalis. Ši tendencija iš dalies patvirtino visuomenės baimes, jog atvykę iš užsienio darbuotojai gali tapti papildoma našta mokesčių mokėtojams, tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad darbo migrantų sumokama mokesčių dalis yra didesnė nei jų gaunamų išmokų (Koehler et al 2010). Darbuotojų, atvykusių iš užsienio, sumokami pajamų ir socialinio draudimo mokesčiai paprastai nesiskiria nuo vietos darbuotojų mokamų mokesčių; Lietuvoje darbo migrantų mokesstinės prievolės nesiskiria nuo Lietuvos Respublikos piliečių. Vis dėlto dėl esamo teisinio imigracijos reguliavimo (nutraukus darbo sutartį darbo migrantas privalo išvykti iš šalies) darbo migrantai negali pasinaudoti dalimi darbuotojams priklausančių socialinių garantijų (pvz., nedarbo draudimu). Toks darbo migrantų socialinių teisių apribojimas yra ne tik socialiai neteisingas, bet ir sukuria papildomas migrantų pažeidžiamumo prielaidas.

Ekonomikos restruktūrizavimas globalioje rinkoje ir nesaugių darbo vietų skaičiaus augimas didina socialinę nelygybę ir skurdą. Tarptautinės darbo organizacijos teigimu, tik ketvirtadalis pasaulio darbuotojų turi ilgalaikės darbo sutartis. Net trys ketvirtadaliai pasaulio darbuotojų turi trumpalaikės darbo sutartis, dirba neoficialiai ir / ar neturi jokio darbo (Tarptautinė darbo organizacija 2015⁷). Kaip matoma iš anksčiau apibūdintos problematikos, darbo

⁷ *World employment and social outlook 2015: The changing nature of jobs*. International Labour Office. – Geneva: ILO, 2011. Prieiga: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_368626.pdf.

migrantų situacija darbo rinkos, darbo santykių ir darbo teisių atžvilgiu tampa kur kas sudėtingesnė todėl, kad darbo migrantai dažniausiai neturi nuolatinio darbo sutarčių; be to, jie susiduria ir su kitais integracijos iššūkiais: griežtomis šeimos susijungimo taisyklėmis, kalbos barjeru ir nesaugiomis darbo sąlygomis (Taran 2009).

Darbo jėgos poreikis ir darbo jėgos imigracija Lietuvoje

Po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuva susidūrė su bene didžiausiais emigracijos srautais visoje ES, tačiau netapo darbo jėgos imigracijos traukos centru (net ir Centrinėje bei Rytų Europoje). Kaip pastebi Sipavičienė ir Jeršovas (2006), darbo jėgos imigracijos klausimai Lietuvoje pradėti svarstyti tik nuo 2006 m., kai dėl intensyvios Lietuvos piliečių emigracijos ir augančios ekonomikos šalyje imtas jausti darbo jėgos trūkumas. Politiniu lygmeniu darbuotojų iš užsienio šalių pritraukimas į Lietuvos darbo rinką svarstytas tik kaip gretutinė priemonė darbuotojų trūkumui mažinti, politinį prioritetą teikiant išvykusių Lietuvos piliečių sugrąžinimo priemonėms. Tiek 2007–2008 m. priimtuose strateginės politikos dokumentuose darbo jėgos imigracijos srityje (žr. LR Vyriausybė 2007 ir 2008), tiek 2014 m. patvirtintose Migracijos politikos gairėse (LR Vyriausybė 2014) darbuotojų iš ne Europos Sąjungos šalių įdarbinimo politika remiasi kompensavimo principu – darbuotojai iš šių šalių gali būti pasitelkiami kompensuojant trūkstamą darbo jėgą tik tuo atveju, kai šio trūkumo negali kompensuoti vietinė darbo jėga, grįžtantys iš emigracijos darbingi piliečiai arba ES valstybių narių piliečiai. Todėl analizuojant darbo jėgos migracijos procesus Lietuvoje būtina aptarti tiek Lietuvos piliečių emigracijos į kitas ES valstybes nares (vidinio ES mobilumo) priežastis, tiek darbo migrantų, atvykstančių iš ne ES šalių, padėtį Lietuvos darbo rinkoje.

Priežastys, dėl kurių Lietuvos gyventojai emigruoja, yra aptartos ne vienoje mokslinių publikacijų (Sipavičienė ir Stankūnienė 2011; Martinaitis ir Žvalionytė 2007; Maslauskaitė ir Stankūnienė 2007; Damulienė 2013, Gruževskis 2006; Stulgienė ir Daunorienė 2009 ir kt.). Nors neretai pagrindine Lietuvos piliečių emigracijos priežastimi yra įvardijamos blogesnės nei išsivysčiusiose Vakarų šalyse socialinės ir ekonominės sąlygos (ypač mažas darbo užmokestis), dalis mokslininkų teigia, kad tokio emigracijos priežastingumo vertinimo nepakanka siekiant suprasti didelį emigracijos iš Lietuvos mastą. Martinaitis ir Žvalionytė (2007) pabrėžia, kad būtina analizuoti struktūrinius veiksnius, lemiančius darbuotojų nepasitenkinimą darbu Lietuvoje. Tyrėjai atkreipia dėmesį į darbo pasiūlos ir paklausos disbalansą darbo rinkoje: nors pastaraisiais metais

parengiama nemažai aukštą kvalifikaciją turinčių specialistų, imliuose žinioms gamybos sektoriuose darbo vietų skaičius augo nesmarkiai (Martinaitis ir Žvalionytė 2007: 123). Sipavičienė ir Stankūnienė (2011) atkreipia dėmesį, kad jaunoje rinkos ekonomikos valstybėje darbo jėgos migracija yra svarbi ekonominės veiklos (ar „išgyvenimo“) strategija. Dėl ekonominės plėtros netolygumo (staigaus ekonominio augimo periodą lydint taip pat staigiems ekonomikos nuosmukiams – 1999 m. ir 2008 m. krizėms) šalyje itin svyruoja darbą turinčių gyventojų skaičius. Didelei daliai gyventojų staiga netekus darbo auga emigracijos mastas, o sprendimui emigruoti svarbios įtakos turi ir mikroekonominiai veiksniai (ekonomikos pakilimo laikotarpiu prisiimti finansiniai išsipareigojimai, paskolos ir kt.).

Per visą Nepriklausomybės laikotarpį bendras darbo jėgos skaičius (kaip ir bendras gyventojų skaičius) Lietuvoje mažėjo. Per dešimt metų (2004–2014 m.) bendras darbo jėgos skaičius Lietuvoje sumažėjo 9 procentais (1997–2014 m. – 19 proc.). Pagrindinės darbo jėgos mažėjimo priežastys – mažėjantis gimstamumas ir gyventojų emigracija (Karpavičius 2006). Nors pastarąjį dešimtmetį bendras darbo jėgos skaičius mažėjo, nedarbo lygis 2014 m. beveik atitiko 2004 m. lygį ir siekė 12,4 procentų. Ekonominio nuosmukio laikotarpiu sumažėjęs laisvų darbo vietų lygis pastaraisiais metais nesmarkiai augo, tačiau išlieka nedidelis – laisvos darbo vietos tesudaro nepilną 1 proc. visų esamų darbo vietų.

Laskienė (2009) teigia, kad, palyginti su kitomis labiau išsivysčiusiomis šalimis, Lietuvoje darbo rinka jautriau reaguoja į gamybos svyravimą. Mažėjant gamybos apimčiai Lietuvos įmonės dažniau renkasi darbuotojų atleidimą nei išsaugojimą (neatsižvelgiant į darbuotojų parengimo kainą), o teisiniai ir socialiniai apribojimai, skirti užimtumui reguliuoti, vaidina mažą vaidmenį darbo rinkoje (Laskienė 2009: 861). Dėl staigios ekonominių augimo periodų ir ūkio nuosmukių kaitos darbo rinkoje stabilumo buvo nedaug – per ekonomines krizes Lietuvoje staigiai augo nedarbo lygis (pvz., nuo 5 proc. 2008 m. iki 18 proc. 2010 m.); prastėjant makroekonominiams rodikliams smarkiai išauga ir emigracijos mastas, kai darbo neturintys asmenys pasirenka pasitraukimą iš Lietuvos darbo rinkos (Sipavičienė ir Stankūnienė 2011).

Iki šiol Lietuvoje nepavyko užtikrinti nuolatinio, pastovaus ir ilgalaikio ekonomikos augimo, kuris sudarytų sąlygas stabiliai darbo rinkos raidai. Šalies ekonomikai vystantis šuoliais atsiranda staigus darbo jėgos poreikis, kuris po kelerių metų lėtėjant ar krentant ekonomikai išnyksta, ir šalyje vėl išauga nedarbo lygis. Ekonominio augimo laikotarpiu darbo rinkoje jaučiamą darbuotojų stygių didžiają dalimi lemia darbo jėgos emigracija, vykusi ekonominio nuosmukio laikotarpiu. 2004–2008 m. ekonomikos augimo laikotarpiu šalies darbo rinkoje buvo jaučiamas vis didesnis darbo jėgos trūkumas, todėl

Lietuva tapo patrauklia tikslo šalimi ekonominiams migrantams tiek iš geografiškai artimų (Baltarusijos, Rusijos ir Ukrainos), tiek iš tolimų (Kinijos ir Turkijos) šalių (Žibas ir Platačiūtė 2009). Būtent ekonominio pakilimo laikotarpiu atsirado darbo jėgos imigracijos liberalizavimo reikalavimai – darbaviams nerandant tinkamų vietos darbuotojų, darbo jėgos imigracijos politika buvo pasitelkiama kaip laikina priemonė padėti verslui: „2007–2008 m. vykdytą darbo jėgos atsivežimo politiką galima apibūdinti kaip gaisrų gesinimą, kaip stambiojo verslo *čia ir dabar* poreikių tenkinimą. Dėl verslininkų spaudimo buvo supaprastinta ir pagreitinta užsieniečių, turinčių Lietuvoje trūkstamą profesiją, įdarbinimo tvarka.“ (Sipavičienė ir Jeršovas 2010: 60).

2004–2008 m. ekonominio pakilimo laikotarpiu darbo jėgos migracija į Lietuvą itin smarkiai išaugo – per ketverius metus išduota darbo leidimų kone 10 kartų daugiau (nuo 877 leidimų 2004 m. iki 7 819 leidimų 2009 m.) (Žibas 2009). Ekonominės krizės laikotarpiu išduodamų darbo leidimų užsieniečiams skaičius kelis kartus sumažėjo – 2009 m. buvo išduoti 2 239, o 2010 m. – tik 1 808 darbo leidimai užsieniečiams. Sipavičienė ir Jeršovas (2010: 33) teigia, kad Lietuvoje ekonominė migracijos politika paremta išimtinai paklausos pagrindu – darbo tikslais į Lietuvą atvykti buvo leidžiama ribotam laikui (iki 2 metų) ir tik tada, kai buvo aiškus darbuotojų trūkumas. Darbo migrantų padėtis darbo rinkoje yra dar nepastovesnė nei vietos darbuotojų – migrantai įdarbinami tik laikinai, nenumatant realių galimybių įsitvirtinti Lietuvos darbo rinkoje ir užsitikrinti pastovų darbą. Ekonominio nuosmukio laikotarpiu teisės pasilikti Lietuvoje darbo migrantai neturėjo – sumažėjus gamybos apimčiai ir įmonėms mažinant darbuotojų skaičių visi darbo migrantai, su kuriais buvo nutrauktos darbo sutartys, privalėjo išvykti iš Lietuvos. Sipavičienė ir Jeršovas (2010) pabrėžia, kad toks teisinis darbo jėgos migracijos reguliavimas sudaro sąlygas darbo migrantų pažeidžiamumui, o pati politika įteisina požiūrį į darbuotoją užsienietį tik kaip į darbo jėgą, o ne kaip žmogų.

Nuo 2011 m., atsigauant šalies ekonomikai, išduodamų darbo leidimų užsieniečiams skaičius vėl ėmė nuosekliai augti, nors bendras nedarbo lygis šalyje išliko aukštas (2014 m. – 12,4 proc.). Užsienio darbuotojai sudaro labai nežymią bendros darbo jėgos dalį (mažiau nei 1 proc.) ir yra pritraukiami tik į specifinius sektorius, kuriuose esančių laisvų darbo vietų neužpildo vietiniai darbuotojai. Lietuvos darbo biržos duomenimis, pokriziniu laikotarpiu labiausiai augo tolimųjų reisų vairuotojų poreikis – šios profesijos atstovams 2011–2014 m. laikotarpiu buvo išduodama daugiausia darbo leidimų (daugiau kaip 70 proc. visų išduotų darbo leidimų užsieniečiams). Pramonės sektoriuje dirbančių ne ES piliečių (daugiausia suvirintojų ir metalinių laivų korpusų surinkėjų) skaičius išliko gana pastovus ir sudarė kiek daugiau nei dešimtadalį (14–16 proc.) visų išduotų darbo leidimų. Darbuotojai iš ne ES šalių paprastai

įdarbinami tuose ekonomikos sektoriuose, kuriuose vyrauja didelės įmonės. Sipavičienė ir Jeršovas (2010) pažymi, kad tam įtakos turi tiek sudėtingos darbo leidimų išdavimo procedūros, tiek stambiųjų darbdavių lobistinė veikla. Lietuvoje vyraujantys darbo migrantų atrankos modeliai – *darbdavių interesų* ir *darbuotojų trūkumo* – atitinka didžiųjų darbdavių interesus, kadangi darbo leidimai išduodami atsižvelgiant į darbo rinką ir žmoniškųjų išteklių trūkumą konkrečiuose ūkio sektoriuose (išsamiau žr. Platačiūtė šiame numeryje). Nors darbdavių interesus atitinkantys darbuotojų atrankos metodai leidžia greitai reaguoti į pasikeitimus darbo rinkoje ir spręsti darbo jėgos trūkumo problemas, vis dėlto šiuo modeliu besiremianti politika yra orientuota tik į esamą padėtį darbo rinkoje ir neatsižvelgia į ilgalaikės šalies raidos perspektyvas (Žibas 2007; Sipavičienė ir Jeršovas 2010).

Pokriziniu laikotarpiu spartėjant ekonomikos augimui didelių pokyčių darbo jėgos imigracijos struktūroje neįvyko – į Lietuvą daugiausia atvyksta kvalifikuoti (vidurinės grandies) darbuotojai pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiamą trūkstančių profesijų sąrašą. Aukštos kvalifikacijos darbuotojų ir specialistų atvyksta nedaug, jų pritraukimo politika pastaraisiais metais aktyviai nebuvo vykdoma. Galimybė įsivežti darbuotojus iš užsienio dažniau pasinaudoja didžiosios įmonės, susitelkusios keliuose ūkio sektoriuose. Tai gali lemti darbo rinkos išskaidymą (dvigubos darbo rinkos susiformavimą), kai konkretūs ūkio sektoriai (profesijos) tampa priklausomi nuo darbo jėgos iš užsienio. Pastebėtina, kad vidutinio ir smulkaus verslo įmonėse darbuotojų iš ne ES šalių praktiškai nėra.

Nuo 2004 m., didėjant darbo imigracijos srautui, buvo pradėta diskutuoti ne tik apie socialines ir ekonomines emigracijos pasekmes, bet ir apie imigracijos poveikį valstybės ir visuomenės socialinei bei ekonominei raidai. Kartu su diskusijomis politiniu ir visuomeniniu lygmeniu atsirado poreikis analizuoti imigracijos ir migrantų integracijos procesus – ekonominės migracijos klausimai tyrimuose aktyviau imti analizuoti nuo 2006 metų. Vis dėlto tyrimų, skirtų išimtinai darbo jėgos migracijai analizuoti, Lietuvoje nėra daug, dauguma jų yra apžvalginio pobūdžio (žr. Sipavičienė ir Kanopienė 1999; Sipavičienė ir Jeršovas 2010; IOM 2015). Empirinių tyrimų, apimančių darbo migrantų situaciją darbo rinkoje, yra vos keli (Darbo ir socialinių tyrimų institutas 2009, 2011; Beresnevičiūtė, Leončikas ir Žibas 2009). Išsami iki šiol Lietuvoje atliktų darbo jėgos migracijos tyrimų apžvalga yra pateikiama tyrimo ataskaitoje (Petrušauskaitė et al. 2015), bendra svarbiausių imigracijos tyrimų apžvalga yra pateikiama Sipavičienės ir Jeršovo (2010) leidinyje.

Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų kokybės rodikliai: tyrimo modelio pagrindimas

Rengiantis įgyvendinti Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai finansuojamą projektą „Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų tyrimas Lietuvoje“ pagrindinis dėmesys buvo skiriamas rodiklių sąvado, leidžiančio patikimai vertinti darbo migrantų padėtį Lietuvos darbo rinkoje ir visuomenėje, sudarymui. Kadangi Lietuvoje gyvenančių ir dirbančių migrantų grupė nėra pakankamai didelė, kad būtų patikimai atspindėta kasmet atliekamuose statistiniuose tyrimuose, rengiant rodiklių sąvadą buvo vertinami galimi duomenų apie darbo migrantų padėtį Lietuvoje šaltiniai, atsižvelgta į duomenų apie šią grupę palyginamumą su bendrais gyventojų duomenimis, siekta užtikrinti renkamų duomenų palyginamumą su ankstesniais metais atliktomis ne ES piliečių, gyvenančių Lietuvoje, apklausomis. Parengtas rodiklių sąvadas papildoma ir tikslinei darbo migrantų grupei pritaiko jau esamą trečiųjų šalių piliečių integracijos stebėsenos rodiklių sąvadą (Beresnevičiūtė, Leončikas ir Žibas 2009), įtraukdamas darbo vietos kokybei vertinti skirtus rodiklius (remiantis Europos profesinių sąjungų instituto parengtu „Darbo vietos kokybės indeksu“ (žr. Leschke ir Watt 2008) bei Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo (*Eurofound*) „Europos darbo sąlygų tyrimu“).

Analizuojant darbo migrantų grupės padėtį Lietuvoje buvo išskirtos kelios svarbiausios analizės ašys: darbo migrantų padėties teisinis reglamentavimas, darbo migrantų užimamos darbo vietos kokybės vertinimas ir šios grupės asmenų socialinės integracijos aptarimas bei visuomenės nuostatų migrantų atžvilgiu analizė. Darbo vietos ir jos kokybės svarba vertinant asmens socialinį ir ekonominį statusą yra įtvirtinta daugelyje atliekamų statistinių tyrimų – Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo (*Eurofound*) „Europos darbo sąlygų tyrimė“, Europos Sąjungos statistikos tarnybos (*Eurostat*) atliekamuose „Europos darbo jėgos tyrimė“ ir „Europos pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimė (*EU-SILC*)“. Nors dažniausiai vertinant darbo vietos ir asmens socialinio ekonominio statuso santykį pagrindinis dėmesys skiriamas darbo užmokesčio dydžiui, tiek akademinėje diskusijoje (žr. Green 2006; Burgess ir Connell 2008), tiek politiniuose dokumentuose⁸ didelis dėmesys skiriamas ir darbo vietos kokybės veiksniams, tokiems kaip darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimo galimybės, darbo laikas, asmeninio tobulėjimo ir karjeros galimybės, darbuotojų pasitenkinimas darbo

⁸ Darbo vietų skaičiaus didinimas ir jų kokybės gerinimas kaip vienas iš ūkio augimo tikslų įtvirtintas 2000 m. pasirašytoje Lisabonos strategijoje, daugiau ir geresnių darbo vietų kūrimas taip pat yra vienas iš pagrindinių strategijos „Europa 2020“ (2010 m. kovo 3 d., KOM(2010) 2020 galutinis) tikslų.

vieta, galimybė naudotis socialinėmis garantijomis ir kt. Sociologinių ir psichologinių tyrimų tradicijoje vertinant darbo vietos kokybę paprastai analizuojama keleto veiksnių visuma, turinti įtakos darbuotojo gerovei, – darbo kokybė yra analizuojama išskirtinai tik iš darbuotojo perspektyvos (Green 2006).

Remiantis Europos profesinių sąjungų instituto parengtu „Darbo vietos kokybės indeksu“ (Leschke ir Watt 2008), į darbo migrantų padėties Lietuvoje vertinimo rodiklių sąvadą buvo įtrauktos šios darbo kokybės vertinimo rodiklių grupės: įdarbinimo formos (terminuotos / neterminuotos darbo sutartys), darbo krūvis (darbo valandų skaičius, darbas savaitgaliais / pamainomis, darbo grafiko lankstumas), darbo sąlygos ir saugumas (darbo poveikis sveikatai, užgauliojimai / diskriminacija, karjeros ir kvalifikacijos galimybės ir t. t.) bei atlyginimas.

Vertinant darbo migrantų padėtį Lietuvos visuomenėje ir jų socialinės integracijos galimybes buvo remiamasi 2009 m. Lietuvos socialinių tyrimų centro (tuomet – Socialinių tyrimų instituto) mokslininkų parengtu migrantų integracijos politikos vertinimo rodiklių sąvadu (Beresnevičiūtė, Leončikas ir Žibas 2009). Kaip ir analizuojant darbo vietos kokybę, vertinant darbo migrantų padėtį Lietuvos visuomenėje pagrindinis dėmesys buvo skiriamas patiems migrantams ir jų užimamoms pozicijoms socialinėje erdvėje. Atliekant tyrimą siekta įvertinti, kokia yra į Lietuvą dirbti atvykstančių užsieniečių grupės struktūra (socialinės demografinės charakteristikos: lytis, amžius, išsilavinimas, šeiminių padėtis ir t. t.), kokie yra darbo migrantų socialiniai ryšiai ir galimybės jais naudotis sprendžiant iškylančias problemas migracijos tikslo šalyje, kiek prieinama informacija apie darbuotojams priklausančias socialines garantijas, Lietuvoje teikiamas socialines paslaugas, kiek darbo migrantai dalyvauja profesinių sąjungų veikloje ir t. t. Šie rodikliai padeda įvertinti darbo migrantų dalyvavimą Lietuvos visuomenės gyvenime, analizuoti atvykusių darbuotojų pažeidžiamumo ir izoliacijos ar marginalizacijos riziką, aptarti galimas socialinės integracijos kliūtis.

Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų Lietuvoje rodiklių sąvadas taip pat apima teisinio darbo migrantų statuso šalyje ir darbo jėgos imigracijos politikos analizę bei įtraukia visuomenės nuostatų imigracijos požiūriu rodiklius. Tyrėjų grupės atliktos darbo migrantų padėties studijos rezultatai yra išsamiai pristatomi šiame leidinyje. Gauti rezultatai atskleidžia, jog darbo migrantų padėtis vietos darbo rinkoje itin priklauso nuo teisinio darbo jėgos imigracijos reguliavimo ir konkretaus ūkio sektoriaus, kuriame įdarbinami atvykę užsieniečiai. Aukštos kvalifikacijos darbo migrantų pažeidžiamumas Lietuvos darbo rinkoje yra nedidelis ir pasireiškia tik biurokratinėmis kliūtimis išduodant darbo ir gyvenimo leidimus; o štai kvalifikuoti darbuotojai, į Lietuvą atvykstantys pagal trūkstančių profesijų sąrašą, susiduria su didesne pažeidžiamumo ir išnaudojimo darbo santykiuose rizika. Esama darbo jėgos

imigracijos reguliavimo politika ir visuomenės nuostatos imigracijos atžvilgiu nėra palankios atvykstančių darbo migrantų integracijai šalyje – dėl nestabilaus ekonomikos augimo darbo jėgos imigracija politikų yra vertinama tik kaip laikinas darbo jėgos trūkumo sprendimas, neatsižvelgiant į ilgalaikes šalies ūkio raidos perspektyvas.

Išvados

Tarptautiniai darbo jėgos migracijos procesai ir pasauliniai ekonominiai pokyčiai atskleidė, kad dažniausiai darbo migrantai ekonominės krizės padarinius pajaučia pirmieji. Darbo migrantai turi trumpalaikes darbo sutartis, dažnai yra „pririšti“ prie vienos darbovietės, negali susijungti su savo šeimos nariais, todėl yra pažeidžiami tiek dėl nesaugių darbo santykių, tiek dėl nesaugaus teisinio ir ekonominio statuso.

Lietuva tarptautinės darbo jėgos migracijos kontekste nėra išimtis. Dėl Lietuvoje įgyvendinamos darbo jėgos imigracijos politikos šalies darbo rinka nėra patraukli darbo migrantams, norintiems pasilikti šalyje ir integruotis į jos visuomenę. Lietuvoje karjeros siekiantys darbo migrantai susiduria su ilgu ir nelanksčiu procesu. Atvykę į Lietuvą migrantai iš ne ES šalių tampa teisiškai „pririšti“ prie pirmosios darbovietės be teisės ją pakeisti. Jei migrantai praranda darbą, nedelsiant privalo išvykti iš šalies. Tokiais atvejais valstybinės įdarbinimo agentūros ir konkrečios politikos priemonės tampa nepasiekiamos, todėl yra neveiksmingos. Be to, galimybę Lietuvoje gyventi su šeimos nariais turi tik aukštos kvalifikacijos darbo migrantai; darbo leidimus gavę kvalifikuoti darbo migrantai (pvz., suvirintojai, tolimųjų reisų vairuotojai, siuvėjos) tokios galimybės neturi.

Darbo migrantų pažeidžiamumą didina neigiamos visuomenės nuostatos. Pasireiškia tiek kultūrinio pobūdžio uždarumas „kitaip atrodančių“ migrantų atžvilgiu; tiek aiškus ekonominis aspektas, susijęs su daugumos ir migrantų konkurencija dėl ekonominių ir kitokio pobūdžio išteklių. Be to, vyraujanti gyventojų nuomonė atskleidžia visuomenės nerimą dėl galimų socialinių neramumų ar potencialių grėsmių, siejamų su migrantų buvimu Lietuvoje. Tokio pobūdžio nuostatos neužtikrina Europos Sąjungoje deklaruojamo integracijos kaip dvilypio proceso (kuriame dalyvauja migrantai ir daugumos visuomenė) efektyvumo.

Imigracijos politikos analizė atskleidė, kad Lietuvoje migrantai yra traktuojami tik kaip darbo jėga, o ne kaip žmonės su ekonominiais, socialiniais ir kultūriniais resursais. Tokio pobūdžio politinė nuostata neleidžia gvildinti ilgalaikio darbo jėgos poreikio problematikos, užkerta kelią efektyviai integracijai,

didina darbo migrantų išnaudojimo ir pažeidžiamumo potencialą. Atsižvelgiant į Lietuvoje įgyvendinamą darbo jėgos imigracijos politiką, ekonomikos svyravimą ir darbo jėgos imigracijos dinamiką galima teigti, kad darbo imigracija Lietuvoje iki šiol įgyvendinama *ad hoc* principu. Darbo imigracijos politikos modelis šiuo metu yra orientuotas ne į žmones (t. y. darbo migrantus) ir valstybę, bet į darbdavius bei jų ekonominius interesus.

Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų tyrimas Lietuvoje yra pirmasis bandymas į darbo jėgos imigracijos procesus pažvelgti kompleksiskai, taikant kiekybinius (darbo migrantų apklausos) ir kokybinius (ekspertų interviu) tyrimo metodus. Tokio pobūdžio analizė leidžia atskleisti darbo jėgos politikos formavimo(si) ypatumus, socialines ir demografines darbo migrantų charakteristikas, darbo teisės ir darbinių santykių problematiką, pažeidžiamumo ir išnaudojimo potencialą. Galiausiai, visuomenės nuostatų analizė įgalina giliau pažvelgti į kontekstinius darbo jėgos imigracijos veiksnius, lemiančius palankesnę ar mažiau palankios aplinkos kūrimą integracijos procesams vykti.

ŠALTINIAI

- Beresnevičiūtė, V., Leončikas, T., ir Žibas, K. (2009). Migrantų gyvenimas Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir migrantų patirtys. *Etniškumo studijos*, 2009/2, p. 77–102.
- Burgess, J., ir Connell, J. (2008) Introduction to special issue. HRM and job quality: an overview. *The International Journal of Human Resource Management*, 19:3, p. 407–418. DOI: 10.1080/09585190801895494.
- Damulienė, A. (2013). Migracijos problema Lietuvoje ir jos įtaka šalies ekonomikai. *Business Systems and Economics*, 3 (1), p. 106–118.
- Darbo ir socialinių tyrimų institutas (2009). *Trečiųjų šalių piliečių ir darbdavių (atskirų institucijų vadovaujančio personalo) tyrimų rezultatų analizė, išvadų rašymas*. Tyrimo ataskaita. Projektas Nr. EIF/2007/1/09/RM/3 Trečiųjų šalių integracijos į darbo rinką tyrimas, gerinant žinias ir informacijos kaupimą apie jų poreikių įvertinimą. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas.
- Darbo ir socialinių tyrimų institutas (2011). *Įsidarbinusių trečiųjų šalių piliečių bei darbdavių (atskirų institucijų vadovaujančio personalo) tyrimų rezultatų analizė*. Tyrimo ataskaita. Projektas Nr. EIF/2009/3/18/RM/1. Trečiųjų šalių integracijos į Lietuvos darbo rinką galimybių vertinimas, informacijos apie šią tikslinę grupę kaupimas ir palyginimas. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas.
- Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondas (2010). *Penktojo Europos darbo sąlygų tyrimo (2010 m.) klausimynas*. Prieiga: <http://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-working-conditions-surveys-ewcs/ewcs-2010/ewcs-2010-questionnaire>.

- EMN (2015). *Kiek užsieniečių gyvena tavo apskrityje?* Migracijos departamento duomenys. Prieiga: <http://123.emn.lt/lt/uzsienieciai-lietuvoje/kiek-uzsienieciu-gyvena-tavo-apskrityje>.
- Globalus vergovės indeksas (2014). *The global slavery index 2014*. Prieiga: <http://www.globallslaveryindex.org/>.
- Green, F. (2006). *Demanding work: the paradox of job quality in the affluent economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Gruževskis, B. (2006). Lietuvos darbo migracijos iššūkiai. In: *Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. Konferencijos medžiaga* (p. 49–52). Vilnius, *Valstybės žinios*.
- Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) (2015). *Ukraine IDP figures analysis*. Prieiga: <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/ukraine/figures-analysis>.
- IOM (2015). *Determining labour shortages and the need for labour migration from third countries in the EU*. EMN focused study. Prieiga: <http://emn.lt/category/tyrimai/studijos/>.
- Ivashchenko-Stadnik, K. (2015). *Ukraine one year on: the challenge of preventing a new migration crisis in central Europe*. Migration Policy Centre, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute. Prieiga: <https://blogs.eui.eu/migrationpolicycentre/ukraine-one-year-on-the-challenge-of-preventing-a-new-migration-crisis-in-central-europe/>.
- Kaźmierkiewicz, P. (2009). *The situation of migrants from Belarus, Moldova and Ukraine on the Labour Markets of Latvia, Lithuania, Hungary, Poland and the Slovak Republic*. Tarptautinė migracijos organizacija, Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių reikalų komisaras, Švedijos migracijos tarnyba, Europos Komisija. Tyrimo ataskaita.
- Karpavičius, S. (2006). Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai. *Pinigų studijos*, 2006/2, p. 21–41.
- Kim, A. M. (2010). Foreign labour migration and the economic crisis in the EU: ongoing and remaining issues of the migrant workforce in Germany. Discussion Paper No. 5134. Prieiga: <http://ftp.iza.org/dp5134.pdf>.
- Koehler, J., Laczko, F., Aghazarm, C., Schad, J. (2010). *Migration and economic crisis in the European Union: Implications for policy*. International Organisation for Migration.
- Komisijos komunikatas 2020 m. Europa*. Briuselis, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 galutinis.
- Kovalenko, J., Mensah, P., Leončikas, T., Žibas, K. (2010). *New immigrants in Estonia, Latvia and Lithuania*. Legal Information Centre for Human Rights (Estija), AFROLAT (Latvija). Lietuvos socialinių tyrimų centras (Lietuva). Talinas. ISBN 978-9985-9967-1-3.
- Labanauskas, L. (2011). *Socialinės sanglaudos kūrimasis Lietuvoje: intelektinio kapitalo vaidmuo*. Daktaro disertacija. Lietuvos socialinių tyrimų centras.

- Laskienė, D. (2009). Nedarbo lygio ir gamybos augimo ryšys: Lietuvos atvejis. *Ekonomika ir vadyba*, 2009.14, p. 857–862.
- Leončikas, T., ir Žibas, K. (2010). Situation of new immigrants in Lithuania. In: *New immigrants in Estonia, Latvia and Lithuania*. Talinas: Legal Information Centre for Human Rights.
- Leschke, J., ir Watt, A. (2008). Putting a number on job quality? Constructing a European Job Quality Index. European Trade Union Institute for Research, Education, and Health and Safety (ETUI-REHS). Prieiga: <https://www.etui.org/Publications2/Working-Papers/Putting-a-number-on-job-quality>.
- Lietuvos bankas (2015). *Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos*. Makroekonominės prognozės. 2015 06 10. Prieiga: https://www.lb.lt/makroekonominės_prognozės.
- LR Vyriausybė (2007). *Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metų plano patvirtinimo*. Nutarimas Nr. 416, 2007 04 25.
- LR Vyriausybė (2008). *Dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo*. Nr. 1317, 2008 12 03.
- LR Vyriausybė (2014). *Dėl Lietuvos migracijos politikos gairių patvirtinimo*. Nutarimas Nr. 29, 2014 01 22.
- Martinaitis, Ž., ir Žvalionytė, D. (2007). Emigracija iš Lietuvos: Ką žinome, ko nežinome ir ką turėtume žinoti? *Politologija*, 3 (47), p. 112–134.
- Maslauskaitė, A., ir Stankūnienė, V. (2007). *Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genėzė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaci, A., Pellegrino, A., ir Taylor, E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal. In: *Population and Development Review*, 19(3), p. 431–466.
- Matonytė, I., Klementjevienė, A. (2011). Ne Europos Sąjungos šalių mokslininkų integracija Lietuvos universitetuose. *Viešoji politika ir administravimas*, 10 (1), p. 79–90.
- Migracijos departamentas prie VRM (2015). *2014 m. migracijos metraštis*. Vilnius: Migracijos departamentas prie VRM. Prieiga: <http://www.migracija.lt/index.php?506240189>.
- Migrantų integracijos politikos indeksas*. Prieiga: <http://www.mipex.eu/>.
- Pastore, F. (2010). Managing migration through the crisis. Evolving patterns in European policies on labour migration and mobility. *FIERI working papers*. Forum internazionale ed europeo di ricerche sull'immigrazione. Prieiga: http://www.labmigov.eu/wp-content/uploads/2012/04/MIGRATION-IN-UNCERTAIN-TIMES-_Working-Paper-FIERI-Dec-2010_.pdf.

- Petrušauskaitė, V., Platačiūtė, V., Batuchina, A., ir Blažytė, G. (2015). *Teorinio darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų bei visuomenės nuostatų rodiklių sąvado, skirto vertinti TŠP darbo migrantų integracijos politiką ir darbo imigracijos politiką, parengimas*. Tyrimo ataskaita. Prieiga: http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2014/04/REZULTATAI_Tyrimo-ataskaita.pdf.
- Praktinis atsakas į neteisėtą migraciją Lietuvoje* (2011). Europos migracijos tinklo Lietuvos informacijos centras, Tarptautinė migracijos organizacija. Vilnius. Prieiga: http://emn.lt/wp-content/uploads/2011/06/Nelegali_migracija_LT_FINAL_final.pdf.
- Sipavičienė, A., ir Jeršovas, M. (2010). *Darbo jėgos migracija: poreikis ir politika Lietuvoje*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Sipavičienė, A., ir Jeršovas, M. (2012). *Fiktyvios santuokos kaip nelegalios migracijos kanalas*. Vilnius. Europos migracijos tinklas, Tarptautinė migracijos organizacija. Prieiga: http://www.iom.lt/images/publikacijos/failai/1427874227_LT%20EN%20Marriages-of-convenience-as-a-channel-for-Irregular-migration.pdf.
- Sipavičienė, A., ir Kanopienė, V. (1999). Foreign labour in Lithuania: immigration, employment, illegal work. *International migration Papers*. Geneva: International Labour Office. ISBN 92-2-111763-4 ISSN 1020-266832.
- Sipavičienė, A., ir Stankūnienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. *Filosofija. Sociologija*, 22 (4), p. 323–333.
- Stulgienė, A., ir Daunorienė, A. (2009). Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai. *Ekonomika ir vadyba*, 2009.14, p. 984–992.
- UNHCR (2015). *2015 UNHCR subregional operations profile – Eastern Europe*. Prieiga: <http://www.unhcr.org/pages/49e48d4d6.html>.
- Taran, P. (2009). *The impact of the financial crisis on migrant workers*. International Labour Office. Prieiga: <http://www.osce.org/eea/36454?download=true>.
- Tarptautinė darbo organizacija (2014). *Darbo migracija: Faktai ir skaičiai, 2014*. Prieiga: <http://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/lang--en/index.htm>.
- Žibas, K. (2007). Darbo imigracija į Lietuvą: situacijos analizė. *OIKOS: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2007/4, p. 16–30.
- Žibas, K. (2009). Tarptautinė migracija Lietuvoje: problematika ir sąvokos. *Etniškumo studijos*, 2009/2, p. 7–16.
- Žibas, K., ir Platačiūtė, V. (2009). Lietuvos imigracijos politika ir trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidos. *Etniškumo studijos*, 2009/2, p. 40–53.
- World employment and social outlook 2015: The changing nature of jobs*. International Labour Office. – Geneva: ILO, 201. Prieiga: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_368626.pdf.

Migrant workers in Europe and Lithuania: problematizing working and living conditions

Karolis Žibas, Vita Petrušauskaitė

LITHUANIAN SOCIAL RESEARCH CENTRE, INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES
A. GOŠTAUTO STR. 11, LT-01108 VILNIUS
E-MAIL: KAROLIS@CES.LT, VITA@CES.LT

Ethnicity Studies, 2015/1. P. 11–27 © Lithuanian Social Research Centre, 2015

ABSTRACT: The aim of this article is to examine distinctive features of labour migration and to present problematic issues in social and economic status of migrant workers. The article highlights connections between increase in labour migration and global economy changes and vulnerability of migrant workers, drawing attention to the research on work conditions and labour relations. The article provides background information and methodological justification for the research “Work and living conditions of migrant workers in Lithuania”, conducted by the team of researchers from the Lithuanian Social Research Centre and the *Diversity Development Group*.

Keywords: labour migration, migrant workers, policy of labour migration, research on working and living conditions.